

FRENNINGE SOCKEN

FRENNINGE SOCKENS YTA, BERGGRUND, TOPOGRAFI
OCH FLORA
— EN NATURSKÖN SOCKEN —

Frenninge socken ligger i Färs härad och Malmöhus län. Dess yta är 57 kvadratkilometer. I norr och delvis i öster gränsar den till Långaröds församling. I öster till Andrarums och Lövestads församlingar. Punkten där samling. I öster till Andrarums och Lövestads församlingar och i sydost till Tolånga socken. Gränsen i söder och delvis i väster sluter till Vollsjö socken, övriga sträckningen i väster når fram till Östra Kärrstorps och Östraby församlingar.

Byarnas namn är Frenninge, Hårderup, Skumparp och Starrarp, Starrarps Ora och längst i norr Bjälkhult. Övriga byar från norr räknat är Puus, Brostorp, Hovdahus, Molleröd och Vallarum. Öster om Frenningeby ligger Frenninge Skog, så kallad därför att före enskiftet 1833 utgjorde en allmänning till största delen bevuxen med skog. Den utgjorde gemensam betesmark. Numera är hela detta vidsträckt område uppodlat, skogen borta och den vanligare benämningen är Frenninge Östra.

Till Frenninge, närmare bestämt till pastoratet, hör också Trulshärad 3 med sina 130 tunnland. Där fanns förr en gård "Fästan" med cirka 30 tunnland odlad jord, som numera är planterad med granskog. Ruinerna efter gården, där den legat på en kulle, är än i dag synliga.

Frenninge kyrka och församling äger också jord i U.S.A., något som är mycket ovanligt för en svensk församling om det ens förekommer. Det rör sig om 150 tunnland prima vetejord i North Dakota och testamentarades 1976 av svenskamerikanen Anders Persson varom mera längre fram.

Frenninge socken når en höjd över havet med 80—150 meter, men högsta höjden ligger i Bjälkhult och är uppmätt till 181 meter.

Linderödsåsens urbergsformationer, som består av gnejsgranit, tangerar Frenninge socken i den nordostligaste delen av Bjälkhult. Söder därom i ett

område från Bjälkhult till Puus, utgörs berggrunden av vit kvartsitisk sandsten. Denna sandsten övergår mot öster i en yngre, grå och finkornig sandsten så kallad Höörsandsten. Den påträffades i de norra delarna av Vallarum och vidare söderut. Silurisk lerskiffer täcker resten av socknen.

Det finns tre olika jordarter inom socknen. Över urbergsgrunden i Bjälkhult samt i norra delen av Brostorp finns urbergsmorän, som till övervägande delen är uppbyggda av moränsand och moränmo. Urbergsmoränen innehåller också stora mängder block och sten. Söder därom, i ett cirka två kilometer brett bälte från Bjälkhult och norra delen av Starrarp i väster till Hovdahus och Brostorp i öster finns näringsfattiga sandstensmoräner. I resten av socknen består jordarten av lerskiffermorän, som är förhållandevis bördig på grund av sitt innehåll av moränlera.

Frenninge socken är mycket naturskön med många åsar och dalgångar, som med sina mjuka linjer ger åt landskapet ett mycket tilltalande utseende. Mindre skogspartier, mestadels av lövskog, kläder kullarna och överallt ligger gårdarna utspridda inbäddade av lummig grönska och omgivna av odlade fält. På sina håll finns vackra ängar med sina rika blomstermattor som prunkar i regnbågens alla färger, allt så betagande vackert. På beteshagarna med lövskog ser man den rogivande tavlan av svartvit boskap, som här finner rikligt bete. I Starrarp rinner en källa upp och bildar sankmark och äng. En annan källa väller fram i Brostorp. Dit kom förr människor från när och fjärran för att dricka ur dess hälsosamma vatten. Och man tog vatten med sig hem till de sjuka. Och för att man så skulle bevisa att man varit framme vid källan skulle man ta med sig en vildros från busken därintill.

Från åsen rinner en å nere i dalgången till Frenninge och blir på sin färd allt bredare och som Vollsjoån gav den förr upphov till större vattensamlingar i dalgångarna därnere. Den slingrar sig vidare och kallas Tolångaån för att slutligen utmynna i Vombsjön och därifrån med dess vatten utmynna i Öresund. En annan å har sin upprinnelse i Sjököp och tar sin väg genom Vallarum för att österifrån förena sig med förut nämnda å och i Frenningeby sker detta. Vid dessa åar fanns förr en hel del skvaltekvarnar för gårdarnas egna behov. En större vattenkvarn var i drift långt fram i tiden. Den kan ännu i dag ses där den ligger i Frenninge by och hit kom man för att få sin säd malen. Även i Molleröd har funnits en liknande kvarn. — Där dessa båda åar rinner samman blir ån bredare där den genom ängen rinner fram i den underbart sköna dalgången förbi Hästhöla-backen ner mot Nyvång och på slutningarna åt norr strax intill ån växer

allehanda buskar och träd, som när de om våren slår ut i blom och klär sig i ljusaste grönt ger ett det mest betagande intryck. Ån har på många sätt varit till stor välsignelse. Här fanns fisk av olika slag. Djuren släckte sin törst och förutom de nämnda kvarnarna fanns här en gång å Frenninge 7 ett garveri. — I Nyvång där ån tar sin väg genom hög lövskog har man sedan gammalt ordnat en festplats och i dess nya lokaler samlas man till några timmars avkoppling och samvaro.

En stor del av socknens nordöstra delar upp mot Linderödsåsen täckes av stora skogar. Bokskogen dominerar men också många andra träd är rikligt representerade såsom ek och björk. Stora granskogar susar där i vinden. De har planterats, och det som förr en gång var åkerjord har under senare tider planterats med gran. — Bokskogen, som förr kallades "härligheten", har fått detta namn därför, att man under ollonår hela hösten fram till jul lät svinhjordar hålla till där och göda sig, men också för att man hämtade sitt vinterförråd av vedbrand från bokarnas kraftiga stammar.

I de nordöstra delarna upp mot åsen finns också många mossmarker, och från torvmossen hämtade man förr sitt förråd av torv, men numera ligger de som en reserv.

Om Frenninge socken i det stora hela är mycket kuperad med åsar och dalgångar i mjuka linjer från Linderödsåsens södra sluttingar och neråt, så uppvisar den del som kallas "Frenninge Östra" eller sedan gammalt även "Frenninge Skog" ett helt annat utseende. Här utbreder sig ett ganska stort slättland med gårdar och odlade fält. Här som annars odlas mycket korn, råg, havre och även vete. Vidare finns det många lantbrukare som odlar sockerbetor och potatis. För de flesta bärgas mycken klöver och här liksom över hela socknen finns många betesmarker och klövervallar med ett gott och saftigt bete. — Traktorerna har ersatt hästarna, men ännu kan man finna gårdar, som har hästar, dock icke mer som dragare utan som riddjur. Förr fanns här flera som drev hästavel, främst ardenner för jordbruket, men även den berömda och härdiga Färsinghästen, som sedan gammalt uppfödtes här i stor utsträckning.

FRENNINGE I FÖRHISTORISK TID OCH VAD FYNDEN BERÄTTAR

När människan för första gången satte sin fot på denna mark eller när de första Frenningeborna slog sig ner här kan man inte veta. Det tillhör den förhistoriska tiden och inga skriftliga källor står oss till buds. Men av fynden som gjorts här kan man dra viktiga slutsatser om var de drog fram och bosatte sig samt en hel del om deras levnadsförhållanden.

Man har här funnit och finner alltjämt flintredskap i samband med jordens beredning. Och många är de, som är ägare till sådana föremål. Det rör sig om stenyxor, dolkar och pilspetsar, så kallat "lösa fornyfynd". Och dessa har varit utströdda över stora delar av det område, som senare skulle få namnet Frenninge. Om de tillhört kringströvande jägare eller en mera bofast befolkning går heller icke att fastställa. Det är här fråga om stora tidsperioder. — Den äldre stenåldern beräknas till tiden omkring 8000—3000 år f. Kr. och efterföljdes av den yngre stenåldern omkring 3000—1500 f. Kr. Redskapen under den förra perioden var mera grovt tillxade, medan de under den senare blev mera bearbetade och även slipade. Man har funnit en sådan slipsten i Frenninge. — Bronsåldern som sedan avlöste beräknas till tiden omkring 1500 f. Kr.—500 e. Kr. Från denna period är fynden, som gjorts här mycket sparsamma och detsamma gäller om de följande. Järnåldern beräknar man till 500—800 e. Kr., som i sin tid följdes av vikingatiden 800—1060 e. Kr. Någon tvär övergång mellan dessa olika åldrar har inte funnits.

Några fasta fornlämningar i form av stendösar, hällkistor, gånggrifter eller skeppsättningar har man inte påträffat här. Det är likväl inte uteslutet att sådana har funnits, men under tidernas lopp raserats allt eftersom åkerjorden röjdes. Vid Solhälls gård finns det tecken som tyder på sådana fornminnen, men någon närmare undersökning om de verkliga förhållandena har icke gjorts. Runstenar har icke heller påträffats här. Det får ändå hållas för sannolikt att en bofast befolkning redan tidigt slagit sig ner här, troligen redan under stenåldern.

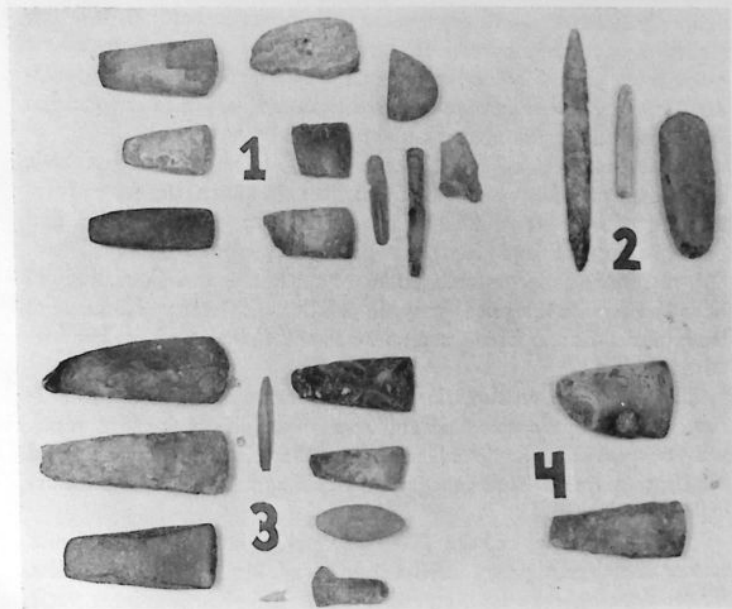
För att få en föreställning om hur vanliga dessa lösa fornyfynd är och om platserna där de påträffats ges här en mera detaljerad beskrivning.

Från Frenninge socken förvaras i Statens Historiska Museum i Stockholm följande föremål från stenåldern: En tunnbladig, slipad yxa, 9,6 cm lång, funnen i Frenninge. I Starrarps Ora har man hittat en tjocknackig, något slipad yxa av flinta, längd 15 cm. Från Vallarum har inlevererats en tjocknackig slipad yxa om 15,4 cm, en dito delvis slipad 11,6 cm samt en dito slipad, eggen skadad och 8,6 cm. Vidare har man funnit i Fren-

ninge en tunnbladig oslipad yxa av flinta, 9,5 cm lång, en tunnbladig oslipad yxa av flinta 10,6 samt slutligen en tunnackig slipad 14,4 cm lång.

I Lunds Historiska Museum förvaras från Frenninge socken följande fornyfynd från stenåldern: tunnackig yxa, något tillspetsad mot banen, slipad å alla fyra sidorna och av gulgrön flinta, längd 11,6 cm och funnen å Hårderups gård. En yxa av skiffer 7,8 cm lång, funnen i Frenninge. En dito av "lösnejs", slipad, eggen tilltrubbad, 12,9 cm lång och funnen i ett stenrös på ägora till Starrarps boställe. En skafthålsyxa 10,4 cm lång och 6 cm bred upphittad i Frenninge. Banedel till grönstensyxa med skafthål, 6,6 cm lång och med en bredd över skafthålet av 6,1 cm, funnen på Hårderups gård. Ytterligare en tjocknackig yxa av gråflinta och 22,5 cm lång funnen i Frenninge.

Vidare har man funnit en spjutspets av gulgrå flinta i Frenninge, 15 cm lång. Samt slutligen en såg av mörkt gråbrun flinta med tydliga tänder,

Stenåldersföremål funna i:

1. Frenninge östra 27, 2. Skumparp 1:9, 3. Starrarp 14:1, 4. Molleröd 1:7.

Foto: Jörgen 'Sprisse' Nilsson

något skadad. Den är 16,8 cm lång och 3,3 cm bred med största tjocklek 1.1 cm och funnen i Frenninge samt inlevererad 1910.

Men många fler flintredskap än de här redovisade finns nu i privat ägo i Frenninge. Och det kan vara av intresse att låta fantasin spela fritt kring dessa fynd och tänka på vad de har att säga oss om människor och tider som för länge sedan svunnit.

När det sedan gäller fynd från brons- och järnåldern, så är de som nämnts mycket få. I Stockholm förvaras en halsring av brons, refflad, med en diameter av 15 cm och likaledes en bit av en armring av brons, som utgjort kvinnors smycken och helt visst varit mycket prydliga.

Järnåldersfynden från Frenninge, som förvaras i Statens Historiska Museum är en glattslipad hornspets, en sländtrissa av sandsten prydd med koncentriska cirklar. Vidare finns där förvarat en armring med fyrkantig genomskärning och ornerad med streckade trianglar. Men från Lund är inget att anteckna från dessa perioder.

Vi kan härför anta att en bofast bebyggelse skett ganska tidigt redan under stenåldern. Förutsättningarna har varit ganska gynnsamma. Vid vattendragen i Frenninge by erbjöds en lämplig plats för bosättning och att man där byggde små hyddor, som gav tillräckligt skydd mot regn och oväder. Så tog en liten by form och några enstaka familjer hade här funnit en fast plats i tillvaron så mycket det var möjligt.

Man levde huvudsakligen av jakt och fiske. Och om hur livet gestaltade sig för dessa urinvånare kan vi med fantasiens hjälp även göra oss en föreställning. — Men en ny tid väntade. Jaktlyckan var väl inte alltid så god och fisket slog fel många gånger. Man måste skapa sig en tryggare tillvaro. Och så började de första jordbrukarna röja mark för små åkerfält. Med tiden blev tegarna kring de låga hyddorna i byn allt flera och större. Nya byar anlades. Kanske kunde man nu räkna en befolkning på ett hundratal människor.

Flintyxan som betytt så mycket, liksom bronsyxan som gjutits i form ersattes nu av järnyxan, som smiddes liksom svärd, knivar och andra vapen och verktyg. Följden av detta blev att bonden nu lättare kunde fälla träd och bygga större och bättre hus. Jordbruksredskapen förbättrades och hushållningen därmed.

Vikingatiden inföll omkring 800—1060 e. Kr. Inte heller från denna tid har Frenninge något att förtälja genom fynd. Men det kan inte hållas för otroligt att någon eller några härifrån deltagit i vikingafärder. I varje fall kan man tänka sig att ryktet om dessa färder nådde fram till dem, som här hade sin lugna tillvaro.

Men tiden står aldrig stilla och livets glädje och sorg växlade då som nu.

Dessa tysta sekler gick det ena efter det andra i glömskans hav. Åkerbruket och boskapsskötseln fortsatte i sina gamla spår. Men man såg fram mot en ny tid, så som människan alltid gjort. Men ännu skulle det dröja ett sekel innan den nya tiden kom med stora förändringar, om än icke så mycket i yttre avseenden som fast mer när det gällde livsåskådning och levnads-sätt. Kristendomen hade fått fäste i Skåne och nu på sin väg genom tiden och rummet nått Frenninge.

En ny tid som i många avseenden var revolutionerande. Med dess ankomst till dessa bygder träder vi också in i historiens ljus och med dess fasta mark under fötterna. Allt eftersom läran om "Vite Krist" vann framgång fick tron på de fornnordiska gudarna Oden, Tor och Balder och de övriga ge vika även om motståndet ännu var starkt.

Källorna till vår kunskap börjar flöda alltmer. Skriftliga dokument börjar skildra skeendet. En kristen församling växte fram genom förkun-nelsen av evangelium. De djupa frågorna om livets mening, om vadan och varthän kom i helt ny belysning. Tron, hoppet och kärleken, som väckts till liv reste snart sockenkyrkans murar på den vackra plats där kanske blodiga offer framburits att blidka de hedniska gudarna för att tillförsäkra sig framgång i livet. Och där nu kyrkan står har den legat i över 800 år och ingen kan mäta den välsignelse den betytt och betyder.

Men innan vi nu går att skildra den historiska tiden i dess många faser ända fram till vår egen tid och den kultur och odling, som vi som arv tagit emot av gångna släkten och som vi har att i berikat mått lämna vidare till kommande generationer, vill vi nu också säga något om namnet Frenninge och dess betydelse samt namnen på alla de olika byarna här och hur de under tidernas lopp stavats.

NAMNET FRENNINGE OCH DE OLIKA BYANAMNEN

I de så kallade Prästrelationerna från 1729, som är svar på frågor från domkapitlet i Lund om kyrkorna och annat av intresse i församlingarna skriver kyrkoherde Olof Palm om Frenninge bland annat: "Fränninge socken förmenas hafwa sitt namn utaf en som hetet Fränne, hvilken skolat bygd uti kyrckiobyen Fränning, detta synes däraf bestyrckas, att namnet Fränne är mycket bruket här utj socknen".

Frenninge har under tidernas lopp stavats på många olika sätt. Vad namnet betyder vet man inte med säkerhet, men att det har med "glänsande" att göra, är man på det klara med.

Således stavas det Franninge första gången namnet möter, det är 1291.

I handlingar från 1325 Fraeningae, medan det 1346 skrives Fraenynghae och 1484 Frendinge. 1540 stavas det Freninghe och 1565 förkortat Frenne.

I en handling från 1606 skrives det Frinninghe och åter 1647 Freininge eller Frinninge. Men samma år som Skåne blev svenskt, det är 1658 stavar man som nu Frenninge. 1675 uppträder stavningen Fräninge. År 1840 möter det åter som Frenninge, men den officiella stavningen fastställdes 1973 till Fränninge. Alla dessa uppgifter och de som följer är hämtade från ett register i Ortnamnsarkivet i Lund.

Biellcholdt uppträder 1611, medan Biellehult läses 1690. Biälckhult 1730. I handlingar från 1818 står Biälckhult och numera skrives det Bjälkhult.

Brostrup skrives 1574, men 1611 Brörstrup och 1651 Broestrup, men sedan Skåne blivit svenskt 1658 kallas byn Brörstorp.

Hovdahus benämnes år 1592 Haadehuuss, 1624 Huddehuuz, 1684 Håudahusa, 1690 Höfdahuset, medan det 1730 kallas Håfdahuset och 1865 Hofdahus.

Hårderup har också stavats på många olika sätt, således läser man 1490 Hardrop, 1569 Hordropp, medan det 1651 benämnes Haadrup, där fanns även en mölla omnämnd 1592. År 1610 hette den Harderuph Mölle, tydligen rör det sig om en vattenmölla. Uppgifterna som lämnas är oftast hämtade ur skattelängder.

Molleröd är redan tidigt omnämnt och heter 1333 Maalaryth, men 1611 stavas det Möllerödt, 1684 Malared och 1765 Målleröd.

Puus heter 1592 Puhus, 1624 Puusz, 1765 Puus.

Skumparp möter oss 1592 som Schumpperup, 1630 Skomperup, 1651 Skumpperup och så vitt man kan se från 1684 Skumparp.

Starrarp läses 1476 Starop, 1552 Starrerup likaledes 1624, men tycks alltsedan 1684 ha skrivits Starrarp. Starrarps Ora är benämningen som nu gäller, men 1754 heter byn Starrarpe Ohra.

Och i bokstavsordning kommer sen det vidsträckta Vallarum. Det uppträder 1483 med stavningen Wallerom, 1592 ändrad till Wallerum och 1623 Wallerumbh. 1684 skrives det Wallarum.

FLORAN I FRENNINGE

Hur vackert är det inte när jorden klär sig i sin grönska och blomsterprakt och hur gläder vi oss inte alla över att se de första blommorna på våren. Från tidig vår till långt ut på hösten finner vi också i Frenninge socken en stor rikedom på blommor och gräs av alla de slag. Det är omöjligt att här räkna upp dem alla. Men några skall nämnas, många av dem förekommer allmänt, men också några som är mera sällsynta. För att kunna identifiera dem och då de benämnes olika på olika håll, uppges här först deras latinska namn, som är allmänt kända och vedertagna och därefter det svenska.

Tidigt på våren hälsar oss från vägrenarna Tussilago farfara, hästhoven, Anemone hepatica, blåsippan är mera sällsynt, men Anemone nemorosa, vitsippan är så mycket mera allmän, där den överallt i skogar och lunder breder ut sin vita matta. Gagea lutea, vårlöken liksom Ranunculus ficaria, svalörten lyser så vackert med solens färg i maj, Primula veris, gullvivan är däremot mera sällsynt. Längre fram på våren kan man här och var få se Convallaria majalis, liljekonvaljen med dess vackra vita klockor och ljuvliga doft. Flera finns och vore värda att omnämna. Men vi går nu över att något skildra sommarens flora, som den möter oss i skog och mark och på mossar.

Sommaren 1964 inventerade fil. mag. Lennart Jeppsson, Lund bland andra Frenninge socken i den stora inventeringen av Skånes flora, som pågått sedan 1938. Flera hundra var de arter han då upptecknade, somliga fanns i stort antal, andra var mera sällsynta. Även här är det omöjligt att räkna dem alla. Den intresserade kan själv skaffa sig en bok om svenska växter och botanisera.

En av de många småsjöar, som här funnits i dalsänkor finns kvar som en göl i Vallarum några kilometer upp på åsen. Den omges på alla sidor av gungfly, som bildas av vitmossor. Juncus bulbosus, löktåg växer i vatten. Gungflyet är dessutom bevuxet med bland andra Oxycoccus palustris, som är tranbär samt med Drosera rotundifolia, rundsilesår samt Eriophorum vaginatum, tuvull.

När en göl vuxit igen, övergår den till mosse och floran utökas med några arter. Vid en liten mosse nära Elemistan påträffades Rubus chamaemorus, det är hjortron och Empetrum nigrum, kråkbär. Mossarna är ofta dikade och torv har brutits och då vattenståndet sänks nedbrytes torven och den näring, som då frigöres ger möjlighet till ytterligare arter, bland annat Eriophorum agustifolium, ängsull.

Längs bäckarna i nordvästra Frenninge växer en sällsynt blomma Lysi-

machia nemorum med gula blommor, skogslysing, den kallas även gularv. Bland enarna kan man finna vitmossetuvor. En annan trevlig växt, fin att dekorera med vid jul är *Lycopodium annotinum*, revlumner. Man kan här och var finna orkidéer. *Dactylorchis majalis*, majnycklar och *D. incarnata* är registrerade liksom *Linum catharticum*, vildlin. *Orchis mascula*, sankt Pers nycklar och många, många andra av sommarens härliga blommor finns också i Frenninge.

Vid Ekdala växer bland annat *Allium ursinum*, ramslök som är sällsynt och *Viola mirabilis*, underviol, som är mindre allmän. Nordväst om Ekdala finns ett uttorkat kärr med riklig växtlighet med bland andra *Pepilis portula*, rödlånke, som är mindre allmän samt *Bidens tripartita*, brunskära med flera.

I kärret 500 meter sydost om Ryssgård finns ett stort antal arter bland annat *Primula farinosa*, majviva med sina rödvioletta blommor i tät rikblommig flock.

Hårderups mosse, som sedan slutet av 1800-talet är utdikad och torv har i riklig mängd tagits där, är till en del ännu orörd. Dess vegetation överensstämmer i stort med den som förekommer vid mossarna i norra delen av Frenninge, här påträffas även *Calluna vulgaris*, som är ljung med dess vackra violetta blommor.

I allra sydvästligaste Frenninge nere vid Nyvång finns några smärre lövskogsdungar med en mycket rik flora, bland alla arterna kan nämnas den mindre allmänna *Cardamine bulbifera*, tandroten, som inom socknen blott hittats här.

Bland de mera allmänt förekommande blommorna kan nämnas: *Bellis perennis*, tusensköna, *Trollius europaeus*, smörbollor och *Parnassia palustris*, slätterblomma samt *Myosotis silvatica*, skogsförgätmigej samt en annan som också bör nämnas och växer i norra delen av socknen, mindre allmän, är *Hydrocotyle vulgaris*, det är spikblad. Av vårens blommor skall även *Caltha palustris*, kabblekan med sina gula blommor nämnas. Och hur mycket vackrare och glädjerikare är inte allt detta för den, som har sinne för blommornas underbara fågring och prakt och som kan tolka dess språk.